

Overrask mig!

Humor som biologisk fænomen II

Mag.art. Thomas Raab

Dansk Selskab for Medicinsk Humor

Fra de gamle grækere til *Johannes Møllehave* - spekulationer om humorens væsen er langt fra noget nyt. Alligevel savner vi det store forkromede overblik over, hvorfor humor egentlig er sjov. I denne forfatters øjne skyldes dette manglende klar-syn og muligvis en modvilje mod at acceptere humor som et biologisk fænomen. I denne første artikel om humorens biologiske væsen vil vi se nærmere på, hvordan dette afspejler sig i humorens kognitive aspekter.

Humorens undvigende væsen kan skyldes, at det varierer fra kultur til kultur, fra person til person, hvad vi griner af. Ikke desto mindre er der træk ved humoren, som går igen. Inden vi fortæller en vittighed, er det god tone at spørge, om folk har hørt den før. Har de det, kan vi spare os besværet. Alle former for humor indeholder et element af overraskelse, af noget nyt og uventet - hvilket ikke er undsluppet de store tænkere opmærksomhed, fra *Descartes* til *Darwin*.

En af min gamle skoleinspektørs yndlingsbeskæftigelser var at fortælle os uvorne elever om, hvor hårdt de havde haft det i hans barndom. Dengang var de så fattige, at de kun havde 20 vittigheder, som de derfor havde nummereret, sådan at man kun behøvede at sige et tal mellem 1 og 20 - så vidste alle, hvilken vits, der var tale om, og kunne grine med. Af og til var der imidlertid et vittigt hoved, som sagde 21 eller 22 - og så grinede alle højlydt, for den havde de ikke hørt før!

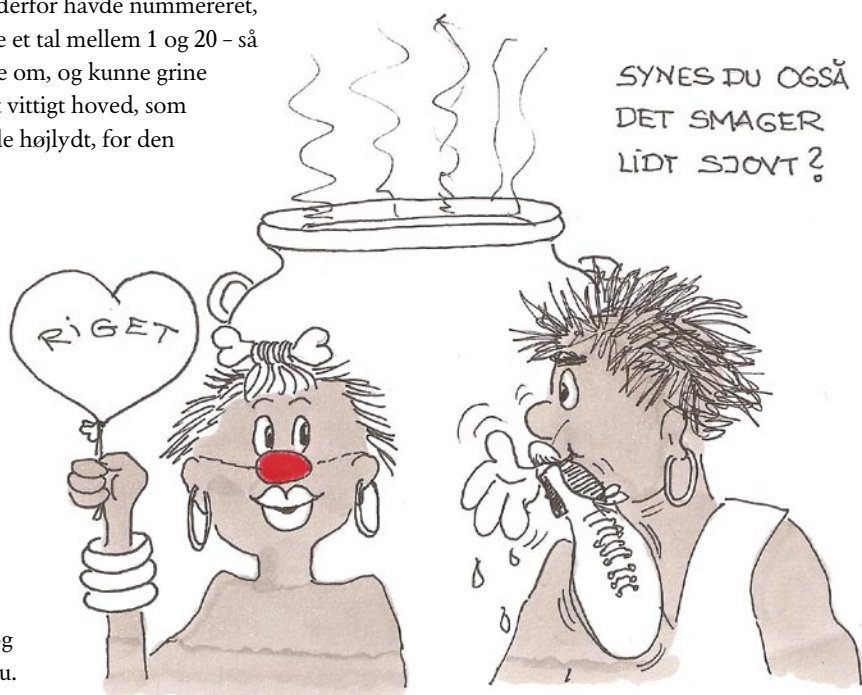
Paradokset

I Kritik af dømmekraften (1790) og Verden som vilje og forestilling (1818) gav filosofferne *Kant* og *Schopenhauer* en nærmere beskrivelse af karakteren af denne overraskelse. De beskrev den som noget selvmodsigende eller inkongruent: Et paradoks som modsætter sig en umiddelbar fortolkning, og som resulterer i en modsætning mellem vores hidtidige forestillinger og vores oplevelse af verden her og nu.

De simpleste sproglige eksempler

er ordspil, som i forklaringen på hvorfor billardborde er grønne - for at køerne skal føle sig hjemme! Sidste år lykkedes det ligefrem for amerikanske forskere at træne en computer i at genkende simple »banke på«-vittigheder [1] (a la »Banke, banke på! Hvem der? Tor! Tor hvem? T(r)or du stadig på julemanden?«), som udelukkende bygger på fonologisk lighed, og som, hvilket ovenstående eksempel tydeligt viser, ofte er nemmere at fremstille på engelsk end på dansk. Pudsigt nok sætter englændere og amerikanere også mere pris på sådanne ordspil, end personer med andre nationaliteter gør. Trods disse fremskridt må vi dog nok indtil videre nøjes med, at vores computere er ufrivilligt morsomme.

At inkongruens er nok til at udløse latter, er blevet demonstreret ved nogle bemærkelsesværdige forsøg af *Göran Nerhardt*. En række forsøgspersoner blev bedt om at vurdere vægten af nogle genstande, som de bagefter skulle løfte. De genstande som afveg mest fra forventningerne udløste alle en humoristisk respons, som tilmed var størst, når de var tungere end forventet [2]. Uoverensstemmelse mellem forventning og virkelighed synes at være tilstrækkelig til at udløse humor, med den enkelte tilføjelse at det var en forudsætning at forsøget blev udført i en afslappet, løssluppen atmosfære. Dette sidste er - som vi skal se senere - ikke uden betydning for en samlet forståelse af humorens væsen.

VIDENSKAB OG PRAKSIS | STATUSARTIKEL

Overraskelse og opløsning

Inden for den kognitionsvidenskabelige humorforskning er *Jerry M. Suls'* totrinsmodel blevet den grundlæggende teori for humorforståelse [3]. *Suls'* model beskriver humor som en tidsmæssig følge af en inkongruens og en efterfølgende opløsning (som han dog selv kaldte *problem solving*). Denne opløsning er det, vi traditionelt forstår ved det at »fatte« en vittighed – at pointen får os til at forstå og fortolke hele vittigheden på helt en anden måde, end vi indledningsvis lagde ud med.

Studier af hjerneskadepatienter har bekræftet *Suls'* totrinsmodel og har tillige påpeget en essentiel rolle for højre hjernehalvdel i forståelsen af humor [4]. Patienter med skader i højre frontallap kan bevare evnen til at forstå, at en vittighed kræver en overraskelse, en inkongruens. Præsenteret for halvfærdige vittigheder er de i stand til at udvælge en slutning, som indeholder et brud med den læsning, der umiddelbart lægges op til. Men de er ofte ikke i stand til at lave en ny fortolkning af vittigheden, når de læser pointen og heller ikke til at skelne pointer fra nonsensslutninger [5, 6].

Teori og virkelighed følges imidlertid ikke nødvendigvis altid ad. *Event-related potential* (ERP)-målinger har således afsløret, at de to led i *Suls'* model forekommer inden for samme tidsramme [7], hvilket sår tvivl om, hvorvidt der er et egentligt tidsligt forløb i forståelsen, eller om inkongruens og opløsning optræder samtidigt. Dette stemmer godt overens med opfattelsen af, at pointen i den gode vittighed helst skal komme som en overraskelse – gerne isoleret i et enkelt ord – som i den om de to kannibaler, som er i færd med at spise en hospitalsklovn. Pludselig siger den ene: »Synes du også, det smager lidt sjovt?«

Mønsterelven

Fælles for de kognitive humorteorier er en ambition om at finde et grundlæggende mønster bag forskelligartede eksempler på humor. Det seneste skud på stammen er den britiske skribent *Alastair Clarkes* Pattern Recognition Theory of Humour [8], der beskriver humor som koblet netop til denne grundlæggende evne til at opdage (eller genkende) mønstre i nye og overraskende oplevelser.

Glæden ved at opdage det tilbagevendende mønster udgør her det forbindende led mellem spædbarnets leg »titebøh!« og stand-up-komikerens »Kender I det?«. Begge dele er, ifølge *Clarke*, udtryk for vores medfødte evne til at bruge tillærte tankemønstre til at forstå verdens opbygning og vejlede vores adfærd. Humoren er dermed – i biologisk forstand – blot sidste led i den overvindelse af den medfødte instinkt-natur gennem indlæring af nye og nyttifulde adfærdsmønstre, som er typisk (og en væsentlig overlevelsesfaktor) ikke bare for mennesket, men for de fleste pattedyr.

Humorens biologiske værdi som et vigtigt led i udviklingen af vores erkendelse og forståelse af verden er tydeligvis koblet til barnets og dyreungens leg, hvor indlæringen af

biologisk værdifulde handlemønstre kan foregå i en socialt tryk ramme – som er garanteret af forældrenes beskyttelse. Selv hos voksne kan humoren dog være med til at skabe en ramme, som gør det muligt at gøre op med vante forestillinger og danne nye og mere formålstjenlige handlemønstre.

Humorens mekanik

Skal vi tro på disse beskrivelser, er humor langt fra blot et tilfældigt lystigt vedhæng til vores menneskelige eksistens, men derimod en del af grundkernen i selve det at være menneske – og dens oprindelse kan endog spores langt tilbage i evolutionshistorien, i selve evnen til at indlære en formålstjenlig adfærd. Humor er således en uundværlig del af vores biologiske arv.

Dette er omtrent så langt, som vi når med de kognitive teorier om humor. Det er dog som om, flødeskummet på lagkagen stadig mangler: En forklaring på hvorfor vi oftest griner sammen, og hvordan det kan være sjovt gang på gang at se andre få kastet en lagkage i hovedet – eller høre dem slippe en vind, når de har spist for meget af kagen! For at besvare disse spørgsmål må vi vende blikket mod de følelsesmæssige reaktioner, som ledsager vores oplevelse af humor.

Korrespondance: *Thomas Raab*, Borups Allé 215B, DK-2400 København NV.
E-mail: tr@medicinskhumor.dk

Interessekonflikter: Ingen

Litteratur

1. Taylor JM, Mazlack LJ. An Investigation into computational recognition of children's jokes (abstract). I: Proceedings of the twenty-second AAAI conference on artificial intelligence, Vancouver. Menlo Park, California: AAAI Press, 2007:1904-5.
2. Nerhardt G. Humor and inclination to laugh. *Scand J Psychol* 1970;11:185-95.
3. Suls JM. A two-stage model for the appreciation of jokes and cartoons. I: Goldstein JH, McGhee PE, eds. The psychology of humor. New York: Academic Press, 1972:81-100.
4. Shammil P, Stuss DT. Humour appreciation. *Brain* 1999;122:657-66.
5. Bihle A, Brownell H, Gardner H. Comprehension of humorous and non-humorous materials by left- and rightbrain damaged patients. *Brain Cogn* 1986;5:399-411.
6. Brownell H, Michel D, Powelson J et al. Surprise but not coherence. *Brain Lang* 1983;18:20-7.
7. Coulson S, Kutas M. Getting it. *Neurosci Lett* 2001;316:71-4.
8. Clarke A. The pattern recognition theory of humour. London: Pyrrhic House, 2008.